

OPVOEDING EN ONDERWIS

wat wil kees boeke?

Eén der meest vooraanstaande figuren in de Nederlandsche Onderwijswereld is wel de heer Kees Boeke, voorzitter van den Vernieuwingsraad, een lichaam dat gesticht werd door de Werkgemeenschap voor vernieuwing van onderwijs en opvoeding. Hij is een man met een zeer bewogen levensloop.

Rombouts vertelt in zijn Historische Paedagogiek, dat Kees Boeke in 1884 te Alkmaar geboren werd. Hij studeerde in Delft, ging als ingenieur naar Engeland, sloot zich aan bij de Quakers, werd hun zendeling in Syrië, keerde met zijn gezin naar Engeland terug, toen de eerste Wereldoorlog uitbrak, trad op als onderwijzer en studeerde tevens paedagogiek aan de Universiteit, raakte door zijn pacifisme voor zes maanden in de gevangenis, werd vervolgens verbannen en kwam tenslotte weer in Nederland terecht. Ook hier trad hij openlijk op als antimilitarist, ijverde voor dienstweigering, weigerde belasting te betalen en was voortdurend in conflict met de gestelde machten.

Hij begon zijn paedagogisch bedrijf hier te lande toen hij op 6 Januari 1926 met zijn oudste vier kinderen begon te werken in een kamer van een particulier huis, dat daartoe door vrienden welwillend was afgestaan. Na 1½ jaar waren er 11 kinderen. Dat er groei zit in zijn school, die hij werkplaats noemde, blijkt wel hieruit, dat het aantal werkers (zoo worden de leerlingen genoemd) in Jan. '46 230 bedroeg.

De invloed van ir. Boeke groeit met zijn school en het lijkt me van belang na te gaan wat Boeke nastreeft. Ik raadpleeg daartoe zijn „Kindergemeenschap“, dat in 1934 uitkwam, „Vernieuwde leiding voor het schoolkind“ en „Redelijke ordening van de Menschengemeenschap“. De laatste twee werkjes verschenen na den tweeden wereldoorlog.

Als wij willen onderzoeken wat Boeke nastreeft en hoe hij het beoogde doel tracht te bereiken, zullen we achtereenvolgens moeten letten:

- a. op zijn levensbeschouwing;
- b. op het doel, dat hij beoogt;
- c. op de werkelijkheid zijner ideeën;
- d. zijn levens- en wereldbeschouwing.

De eerste vraag, die hier naar voren komt is deze: „Hoe denkt Kees Boeke over God?“

Immers, het: „zeg mij, hoe uw Godsbegrip is en ik zal u zeggen, wie gij zijt“, is nog altijd een waar woord. Welnu, hierover laat Kees Boeke ons niet in het onzekere. Hij komt er open en eerlijk voor uit, dat hij niet in een persoonlijk God gelooft. Hoe verschrikkelijk dit op zichzelf ook is, gezegd moet worden, dat hij geen schuillevinkje speelt.

Hij zegt: „Als men beweert, dat er een God is, een Schepper van hemel en aarde en die God is het, dien wij allen hebben leeren kennen, maakt men een groote denkfout, een rampzalige stap in het denken der menschen“. Boeke wil niets weten van een God, „die zich op een bepaalde plaats als een wolokolom of in een onweer openbaart, ook niet van een God, die een speciale God van een bepaald volk is, evenmin van een God, die de speciale God van een bepaald geestelijk volk is“.

Wel bestaat er volgens hem zoo iets als het Hoogere, dat in ieder mensch een bepaalde verschijningsvorm aanneemt. Hij spreekt dan ook liever van de „Eigengod“ en verstaat daaronder datgene, dat het voor ieder-persoon-eigene is.

De consequentie hiervan is natuurlijk, dat Boeke niet gelooft aan een objectief bestaande norm voor goed en kwaad.

In zijn Vernieuwde leiding voor het schoolkind zegt hij: „In het bijzonder in een tijd, waar het „normaal“ is geworden — zij het tijdelijk — om de eeuwenlang erkende morele eischen opzij te zetten, moeten wij de vaste richtingwijzer weer vinden. Velen zeggen, dat de Bijbel voor hen deze rol vervult. In het Oude Testament wordt inderdaad als duidelijk richtsnoer voor het menselijke handelen de „Wet des Heeren“ gegeven, maar van de tien geboden zijn er gedurende de oorlogsjaren door velen eenige als tijdelijk onhoudbaar eenvoudig opzij gezet: als de omstandigheden onder de Deutsche bezetting en het verzet tegen den vijand eischen, dat op den Sabbath wél gewerkt werd, dat gelogen, gestolen, ja gedood werd, dan moest dat gebeuren. In het Nieuwe Testament wordt duidelijk de liefde tot den medemensch als de groote universele wet gesteld (spatiëring van mij, K. v. H.) en door Jezus wordt zelfs uitdrukkelijk verklaard, dat die liefde zich niet tot de vrienden moet beperken, maar ook aan den vijand gegeven moet worden, dat kwaad met goed moet worden vergolden.“

Dit zoo duidelijke bevel bleek onder de gegeven omstandigheden geheel en al onpractisch en werd dan ook volkomen genegeerd, of verworpen“.

En verder: „We moeten een fundament hebben, dat niet op een critiek moment kan gaan wankelen.“

Als zoodanig is volgens mijn overtuiging het eenige, wat ons op den duur leiden kan, het inwendige of innerlijke

licht dat als een Goddelijke Openbaring schijnt in het menschenhart; (spatiëring van mij, K. v. H.) of, gezegd met de andere vaak gebezigde beeldspraak, de innerlijke stem, die zacht spreekt in ons hart, en die wij allen kunnen hooren als wij heel stil zijn. Het is de subjectieve uiting van den „Heiligen Geest“, „Den Trooster“, die „de wereld zal overtuigen van zonde, van gerechtigheid en van oordeel“. Maar wij moeten inderdaad héél stil zijn, willen wij die Stem hooren. Wij moeten zeer gespannen schouwen, willen wij het wenken van dat Licht blijven zien, zoodat wij het volgen kunnen.

Als ieder mensch dat innerlijke licht nu maar eerbiedigt en met volen ernst zijn Eigengod gehoorzaamt, als ieder naar de mate van het licht, dat hij heeft, luistert naar het hoogste dat in hem is, dan zal het resultaat zijn, dat wat voor den één op een bepaald moment zonde is, dit voor een ander niet of nóg niet zal zijn.

Maar het noodzakelijk gevolg daarvan zal dan ook moeten zijn, dat er de ware verdraagzaamheid komt. Immers, als een ander doet wat afwijkt van wat we zelf zouden doen, vertrouwen we toch, dat dit voor dien ander „goed“ kan zijn en rustig wachten we af, daar we een onwrikbaar geloof hebben, dat naarmate wij allen groeien, wij meer en meer éénzelfde besef van goed en kwaad zullen krijgen. Als ieder maar overtuigd is van het relatieve van eigen inzicht, dan zal hij willen meehelpen naar het zoeken van een synthese, een verzoenende oplossing, die allen bevredigt“.

Dat is duidelijke taal. Omdat Boeke God niet erkent, gaat ook zijn menschenbeschouwing absoluut fout. De ontrooning van God houdt altijd in de erkenning van den mensch als autonoom, die zelf uitmaakt wat goed is en kwaad. Boeke is een rasechte humanist.

Volgens het humanisme is ieder mensch drager van het algemeen menselijke, drager van de door het humanisme ontdekte en erkende menscheidswaarden, drager van de Wereld-Rede. Daarom moet ook de menselijke persoonlijkheid bewonderd en geëerbiedigd worden. Die eerbied voor de menselijke persoonlijkheid komt neer op de vergoddelijking van den mensch. Wie den mensch autonome toeschrijft, schrijft hem toe wat God alléén toekomt.

Kees Boeke is aanhanger van het Neo-Christendom, zooals hij het noemt en dat hij aldus omschrijft: „Het Neo-Christendom erkent de Kosmische Wijsheid, doch geen „God“, geen „Kerk“, geen dogma, dus ook geen professie, geen liturgie of ritueel, geen Wet, geen hemel en geen hel, geen „verlossing-door-het-Bloed“, geen Bijbel als onfeilbaar „Woord Gods“.

Hij is dus een prediker van een „Christendom zonder den Christus“, hoe dierbaar hij overigens over den Christus spreekt. Hij meent in zijn verdwazing de bedoeling van Jezus eerst recht te hebben begrepen. „Niets“, zegt hij, „is hooger dan de Liefde, die zich geeft, die desnoeds onrecht draagt en zegent wie vervloekt. Dat heeft Jezus begrepen en beleefd. Tot Hem voelen de kinderen zich als vanzelf aange trokken en daarom zei Jezus ook: „Laat de kinderen tot Mij komen en verhindert hen niet, want der-zulken is het hemelsche rijk“.

Hoe wordt de Schrift hier misbruikt! Merkwaardig toch, dat menschen, die de leer van Christus afwijzen, toch Zijn naam annexeren voor hun opvattingen.

Maar daardoor worden ze juist des te gevaarlijker! De waarheid is, dat Boeke geen prediker is van een nieuw Christendom, maar van een nieuw heidendom.

Hij meent de wijsheid, de ware levenskunst te hebben gevonden, maar weet niet, dat niemand wijsheid zal vergaren, die weigert te putten uit de bron van Wijsheid, d.i. Gods Woord.

De parel, die Boeke meent te hebben gevonden, is niet echt, maar door en door vals. K. v. H.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

DOORBRAAK.

Nu weet ook de Heilige Schrift van doorbraak. Doorbraak van den cirkelgang waarin het menschelek leven bevangen is. Deze cirkelgang is opgemerkt en getekend door den schrijver van het boek Prediker. Het thema van zijn boek is: Ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid! Dit thema wordt in vele toonaarden herhaald en in allerlei variaties uitgewerkt. Het wil zeggen: de inspanning die de mensch zich getroost om iets te presteeren, om iets te bereiken, is zinloos, heeft geen doel, heeft geen blijvend resultaat. Het is met het menschelek leven als met de natuur, die zich beweegt in gestadigen kringloop. De zon gaat op en de zon gaat onder en zij hijgt naar haar plaats waar zij oprees. Zoo is het met den wind. Zoo is het met de rivieren. Zij stroomden naar de zee, aldoor, aldoor, en de zee wordt niet vol. Er is een gedurige herhaling in de natuur en het leven der natuur levert geen blijvend resultaat op. Dat is er ook in de wetenschap en in de cultuur: wat er geweest is dat zal er zijn, en wat

er gedaan is zal gedaan worden, zoodat er niets nieuws is onder de zon. Het menschelek geslacht is ook opgenomen in den cirkelgang: het eene geslacht gaat, het andere komt, allen zijn onderworpen aan de wet van: opgaan, blinken en verzinken, ieder daalt neer in het graf; en daarom heeft 's menschen inspanning geen nuttigheid. Want of hij wijs is of dwaas, beiden sterven een eenderen dood. En als ik wat bereikt heb in het leven, wie garandeert mij dat de gene, die mijn plaats inneemt, mijn erfenis getrouw zal bewaren, en niet alles zal bederven? Blijvend resultaat is er niet. Niet van arbeid, niet van wijsheid, niet van eer, niet van rijkdom, niet van een hooge postie: de Prediker heeft knechten te paard gezien, en vorsten gaande als knechten op de aarde. Met andere woorden: ook het maatschappelijk leven en de maatschappelijke verhoudingen zijn aan den kringloop onderworpen: wie vandaag heer is is morgen knecht, en wie vandaag knecht is is morgen heer. Een koning kan een machtig rijk stichten of bezitten, maar zijn opvolgers voeren het mischien naar den afgrond. Denk aan David en Salomo — in wiens mond de Prediker zijn woorden van wijsheid legt¹⁾ —, wier rijk onder Rehabeam en latere koningen tot een kleen staat werd teruggebracht en tenslotte werd opgeslokt door de machtige wereldrijken.

Zoo is er in het menschelek leven de cirkelgang. Niet de gestage ontwikkeling, niet de geregelde vooruitgang, niet de rechte opgaande lijn in steeds heerlijker ontplooiing, maar een altdurende herhaling, een cirkelgang, waarin men steeds terecht komt op hetzelfde punt.

De Prediker heeft oog voor dezen cirkelgang, omdat hijzelf een vast punt daarbuiten heeft. Wie zelf in den cirkelgang begrepen is, zelf door hem meegevoerd wordt, die vermag niet hem te ontdekken. Maar wie zelf een vast punt erbuiten heeft, die heeft daarin de eerste voorwaarde, noodig om voor den cirkelgang oog te krijgen.

Onze aarde draait, dat weten we langzamerhand allemaal wel. Maar in ons gewone dagelijksche leven, waarin wij op die aarde verkeerden, erop werken en loopen, hebben we daar heelmaal geen besef van. Ons huis blijft staan op dezelfde plek en in dezelfde verhouding met de omgeving. De steden en dorpen blijven alle op hun plaats liggen. We ervaren het niet in het gewone leven dat de aarde draait. Dat komt omdat we zelf meedraaien, omdat we zelf in dien kringloop opgenomen en begrepen zijn. Maar als we een vast punt buiten de aarde konden innemen, een onbeweeglijke standplaats, dan zouden we de aarde langs ons heen zien draaien, het geheele aardoppervlak zou successievelijk voor onze oogen verschijnen.

Welnu, zoo kan de Prediker alleen maar den cirkelgang van het leven opmerken, omdat hij een vast steunpunt buiten dien cirkelgang heeft. Hij weet van het Koninkrijk Gods dat den cirkelgang doorbreekt, en dat eeuwig en onwandelbaar is.

De slotsom die hij tenslotte trekt is niet: omdat het leven toch ronddraait in een cirkelgang en het geen blijvende nuttigheid oplevert, laat ons daarom eten en drinken en vroolijk zijn, want morgen sterven wij. Neen, zijn slotsom is: Vrees God en houd Zijne geboden. Dat wil dus zeggen: Wees getrouw onderdaan van het Koninkrijk Gods, buig u neer voor de heerschappij des Heeren.

Ja waarlijk, het Koninkrijk Gods doorbreekt den kringloop, het Koninkrijk van Gods genade dat uit den hemel nederdaalt. Want het is door de zonde dat in het menschenleven niet meer is de rechte opgaande lijn naar boven, maar het in een cirkelgang bevangen is. Zonder zonde zou er geweest zijn de rechte opgaande lijn, de gestage ontplooiing van het aardse leven en de ingang van het aardse leven in de eeuwigheid, de vereeniging van hemel en aarde. Maar door de zonde is de gemeenschap van hemel en aarde verbroken, is de aarde geworden afgesloten in zichzelf, en is dat aardeleven nu bevangen in den cirkelgang, omdat dat leven nu beperkt is geworden tot deze bedeeeling.

En nu meent de hoogmoedige mensch wel dat er een gestage vooruitgang is, een geregelde progressie, een nimmer stilstaande ontwikkeling, een altijd voortgaande vernieuwing, een heengroenen en heenleven van den van nature goeden mensch naar een volmaakte maatschappij, naar een soort van heilstaat, naar een paradijs op aarde. Maar die hoogmoedige mensch heeft geen oog voor den kringloop omdat hijzelf erin meedraait. Hij sluit het aardeleven af in deze tijdelijke bedeeeling en dus blijft hijzelf mede daarbinnen besloten. Zijn blik is beperkt.

Wie echter door het geloof gemeenschap heeft aan het Koninkrijk Gods dat eeuwig en onwandelbaar is, die heeft oog voor den kringloop, maar ziet meteen dien kringloop doorbroken.

Hij ziet de altdurende lijn van Adamskinderen, van menschen in zonden ontvangen en geboren, doorbroken door Jezus Christus, Die in heiligheid ontvangen en geboren is.

Hij ziet de lange rij van elkaar opvolgende koningen, in welke rij de zoon afbreekt wat de vader heeft

¹⁾ Zie hiervoor G. Ch. Aalders, De Prediker (In Korte Verklaring) blz. 6 vv; E. Th. v. de Born, De Wijsheid van den Prediker.

Voor den inhoud van het boek Prediker zie vooral K. Schilder, Christus in Zijn Ijden, deel II, blz. 42 vv.

opgebouwd of verworven — David, Salomo, Rehabeam —, doorbroken door Jezus Christus, die meer is dan David en Salomo, die niet meer opgevolgd wordt door een ander, maar Koning is in eeuwigheid.

Hij ziet de lange rij van priesters uit het geslacht van Aäron, wier priesterschap rustte in den dood van den voorganger — de wet der erfopvolging —, en die maar nooit klaar kwamen met offeren, omdat het bloed van stieren en bokken de zonden niet wegneemt, doorbroken door Jezus Christus, die priester wordt naar de ordening van Melchizedek, d.w.z. niet naar de wet der erfopvolging, want Melchizedek is zonder vader en zonder moeder en zonder geslachtsrekening, maar naar de kracht des onvergankelijken levens priester in der eeuwigheid (Hebr. 7 vv.), die eens voor goed het offer brengt.

Hij ziet de lange rij van wereldlijke koninkrijken die elkaar opvolgen en afwisselen — denk aan den droom van Nebukadnezar, uitgelegd door Daniël — doorbroken door den rollenden steen, welke is het eeuwig, onvergankelijk, onbewegelijk Koninkrijk van Jezus Christus. Dat Koninkrijk is er niet een in de rij, het voorafgaande vernietigend en zelf ook weer opgevolgd wordend door een ander; het vernietigt alle voorafgaande rijken en blijft zelf tot in eeuwigheid. Het is van een ander karakter, van een anderen aard, het is niet, als al die andere rijken, besloten binnen de sfeer van deze bedeeeling en daarom opgenomen in den kringloop, waarin het eene koninkrijk gaat en het andere komt, maar het vaart van boven af in in het ardeleven en neemt dat ardeleven met geweld met zich mee, ten zegen of ten oordeel, in de rechte lijn naar de eeuwigheid, de opgaande lijn naar het leven voor al wie en al wat zich in gehoorzaamheid aan dat Koninkrijk onderwerpt, de neergaande lijn naar den dood voor al wie en al wat zich tegen dat Koninkrijk verzet.

Dat is doorbraak, dat het Koninkrijk Gods inkomt in deze zondige wereld door Gods soevereine welbehagen, door Gods soevereine genade, en de gemeenschap tusschen hemel en aarde herstelt.

Sappemeer.

B. JONGELING.

wat heeft de schilderkunst ons te zeggen?

V.

In onze vorige beschouwing spraken wij over de erfenis van Cézanne, die voor de kunst beduidde een toenemende beweging naar het anthropofuge. Een tendens, zeker in verband staande met de toenemende techniek. Men ziet deze als dominerende factor in het toekomstleven en keert veelal de zaken om, niet meer de mensch als organisme de machine gebruikend, maar de machine het organische leven beheerschend.

Men bant het organische geheel uit, of construeert met minachting van het organische, het menselijke, een nieuwe wereld, maar in alles caricatuur. Waar men nog menselijke vormen gebruikt (Picasso, Léger) worden suggesties gewekt, die niet bevredigd worden en aldus verwarrend werken. Bij den leek wekt het vroolijkheid, ergernis of onbehagen. Cubisme, futurisme, abstractionisme, de namen zijn vele, scherpe scheidingen zijn er niet te trekken, de geest is hetzelfde.

In allerlei combinaties en afteekens krijgt men deze uitingen van schilderkunst voorgezet. Allen zijn zij in scherpe tegenstellingen met het expressionisme, waarvan men Vincent van Gogh de geestelijke vader zou kunnen noemen. Het kenmerkt zich door een verheugde belangstelling voor het menselijke, het expressionisme is anthropocentrisch.

Evenwel zijn de diverse uitingen van het expressionisme weer moeilijk in een formule te vangen.

Namen? Legio!

Het expressionisme keert zich welbewust af van de louter picturale belangstelling van het impressionisme. Alles wat op de mensch betrekking heeft, ook zijn milieu, staat in het middelpunt van de belangstelling.

De kunstenaar als mensch beweegt zich onder de menschen, leeft mee, lijdt mee, geniet mee. Hij tracht dat heele rijke menschenleven af te beelden. Het verheugd, geconcentreerd nog eens te laten beleven, als het ware in een roes, een groote spanning, een zledende drift.

Voor details is er geen aandacht, details vragen rust en contemplatie. De kleur wordt nu een element om datgene, wat men zeggen wil den gewenschten nadruk te verleenen. De kleur krijgt een eigen spraak, niet als bij den impressionist, als een fijn subtiel van tonen en halftönen, een geraffineerd vertoon van uiterste gevoeligheden, neen, de kleur moet meehelpen om bepaalde dingen luid uit te schreeuwen, hevig, broeierig abrupt en zwaar geladen te zeggen.

De expressionist wendt zich tot den medemens, hij schudt hem, speculeert op zijn primitieve instincten, bespeelt alle registers van zijn mensch zijn.

Daar de expressionist zijn stimulans uit het menschenleven ontvangt, heeft hij nergens de behoefte dit te idealiseren. Het is hem goed zoals het is.

Of een gelaat leelijk of mooi is blijft hem om het

even. De leelijkheid zal hij juist aangrijpen en naar voren halen, omdat het stoot dus..... werkt. Hij doet dit niet als vorm van documentatie, uit medelijden, of uit zucht naar het leelijke, neen, het geeft hem gelegenheid tot ontlasting, tot heviger uitdrukking.

Het expressionisme is gericht op de veelheid van de verschijningsvormen en acht zodoende alles van evenveel waarde, hoe ver ook verwijderd van den idealen vorm (insoverre deze benaderd zou kunnen worden).

Kunst die naar den idealen vorm streeft, denk aan de Grieksche of aan het Klassicisme (David 1748—1825, Ingres 1780—1867) nijgt naar vervlakkings en verveling. Zij beweegt zich naar één punt.

Het expressionisme is aan dergelijke kunstvormen volkomen tegengesteld.

Het expressionisme heeft dan ook een sterk deformeerende tendens, het heeft geen neutraliserende rem.

Ieder middel van uitdrukking is goed, iedere verhouding, iedere kleur. Men kan geen enkele maatstaf aanleggen. Een maatstaf die men wel hanteert is de eerlijkheid van den kunstenaar.

Veel hedendaagsche kunstenaars hoort men steeds maar weer spreken over „eerlijk werk“, eigen „eerlijk werk“ of van anderen.

Bij intuïtie voelen zij, dat er inderdaad in vele gevallen een gerechtvaardigde twijfel kan bestaan aan de oprechtheid van het werk. Naar knapheid kan het werk niet beoordeeld worden. Knapheid in den zin van virtuositeit of bewonderenswaardige beheersching van de techniek is uit den boze. Kennis van anatomie, perspectief, compositie, eeuwenlang grondpijlers van artistiek kunnen, is niet meer in tel.

Met al deze uitdrukkingmiddelen neemt de expressionist een loopje, zij hinderen hem.

Sommigen beheerschen dit alles met een verbluffende gemakelijkheid en weten deze middelen dienstbaar te maken aan hun artistieke visie.

Zeer velen echter zijn volslagen onkundig en meenen alle tekortkomingen in technische geschooldheid te kunnen vergoeden door kracht van voorstelling en originaliteit van visie.

Weer anderen spreiden een gewilde primitiefheid en kinderlijkheid ten toon.

De leek staat tegenover dergelijke scheppingen sceptisch, zij doen hem vaak infantiel aan. Dat dit infantiele gewild is ontleent er het pure en argeloze aan.

Als reactie op virtuositeit en weergaloze beheersching der techniek, zooals we dat bij schilders van de Gouden Eeuw kunnen waarnemen, neemt de artiest een houding aan, een pose van niet kunnen, van quasi worstelen met de stof.

Hij wil een leeg vat zijn, waarin de geest ruim toegang heeft. Niets mag zijn artistieke aandoening storen of vertroebelen. Hij wil stamelen als een bewogene, als een door den geest dronkene, als een kind, onbeveng en onschuldig.

Techniek en virtuositeit voeren tot den leegen vorm, zonder geest, tot het zielloze omhulsel. Kan men het met de rechterhand te vlot, dan doet men het met de linker, desnoods met zijn voet.

Men is nergens banger voor dan voor intellectuelisme.

Bezieling is het dagelijksch brood!

Talrijk zijn de probeerselen, die een oerbegin willen suggereren. Een als het ware loskomen uit het vormloze, de baaiert, tot eerste teekenen van geest boven stof. (Zie werk van den Engelschen beeldhouwer Moore).

Men doet dit door rechtstreeks voorbeelden uit den voorhistorischen (archaischen) tijd te imiteeren, of men zoekt naarstig in de schatkamers der oudheid of bij z.g.n. primitieve volkeren naar inspiratie. Men ziet overal den wensch naar een pril begin.

Primitief zijn is sterk zijn, oersterk!

Men kan deze zucht naar primitief, naar jong willen zien als een decadentie verschijnsel van een overrijpe beschaving.

Het infantiele, dat zooveel uitingen van hedendaagsche schilderkunst aankleeft, eerder als seniliteit uitleggen, dan als jeugd. Zij is immers niet slechts inhaerent aan het werk van de jongeren in leeftijd. Rukt men het babymasker af, dan blijkt er zich dikwijls een door de wol geverfde figuur achter te verschuilen, d.w.z. men is, na alle ismen doorgewerkt te hebben en oud zijnde, krampachtig en nadrukkelijk jong.

Vele uitingen van het expressionisme hebben dan ook iets geforceerds, iets onoprechts, iets gespleten en behoeven wel zeer nadrukkelijk het certificaat van eerlijkheid.

Was het expressionisme der Byzantijnsche kunst en der Gothiek uit het geloof, het expressionisme van heden ten dage is veelal uit de aarde aardsch.

Bezie de werken van een Permeke, een Chabot om daarvan overtuigd te worden. Het is geenszins om de schilderkunstige kwaliteiten, dat wij dergelijk werk afwijzen, het is om den geest, die er uit spreekt.

Voor ons is niet de boer een kluit op den akker, niet de gezel van de koe.

Dat het expressionisme zich naar den mensch keert is haar verdienste. Wij moeten echter constateren, dat de expressionistische vormgeving door haar karakter zeer geëigend is om een evolutionistische visie te vertolken, maar ook voor getuigenis uit het geloof!

Velen hebben het expressionisme den rug toegekeerd, omdat de infiltratie van veel ongeschoolden en onwaarachtigen een chaos veroorzaakt heeft, die iedere

EXTRA NUMMERS.

Extra nummers van 4 October, bevattende alle redevoeringen welke op den theologischen Schooldag werden gehouden, zijn verkrijgbaar bij onze administratie. Echter alleen op bestelling op postwissel of girobiljet, met storting van 50 cent. Van bestellingen, die ons op andere wijze bereiken, kan geen nota genomen worden.

Zij, die zich thans abonneeren op den nieuwen jaargang, ontvangen dit nummer natuurlijk zonder extra betaling.

OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V.

beoordeeling illusoir maakt. Een wandeling door de tentoonstellingszalen lijkt vaak op een nachtmerrie.

Schutterigheid in houding van de menschenfiguren, expressieloosheid in de koppen door vergaande deformatie, wat voert tot grimas, tot leegheid. Bewust imiteeren van kinderteekening en schildering moet naliviteit voorstellen. Uittrekken en inkrimpen van de vormen tot in het monsterlijke, bewust negeren van de perspectief kan niet altijd de innerlijke leegte van de makers verbloemen.

De krampachtige vernieuwing uit zich te veel in een niet willen kunnen, om serieus genomen te worden. Het is het gewild infantiele, het gewild vertoon van schutterigheid en onvermogen, dat het expressionisme zal vernietigen. Er is te veel kaf onder het koren gekomen. Inderdaad zit men verlegen met den chaos, die men zelf uitgelokt heeft.

Wat is echt, wat onecht? Men behoeft maar een massa-inzending te zien voor een tentoonstelling of een ballotage om te weten, hoe willekeurig iedere schifting is.

Eerlijkheid alleen kan geen criterium zijn en helaas is dat in vele gevallen de eenige verdienste.

Het expressionisme laat ons vaker den chaos zien dan de beweging.

Het heeft geen zin om hier veel namen te noemen, hier etikettes te plakken van dit wel, dat niet. Het expressionisme is in zijn uitingen oneindig gevarieerd, het is dit krachtens beginsel. Men herkent het desondanks gemakkelijk.

Het leent zich door zijn pluriformiteit in het bijzonder tot beschouwing in litterairen vorm. Het suggereert tot in het oneindige omdat het slechts aanduidt, onvoltooid is, embryonaal.

Het vraagt om voltooiing.

Voor dit gevaar, het voltooiën, het uitspinnen der suggesties, kan men zich niet genoeg hoeden. Het verhindert de zuiver aesthetische beoordeeling en lokt het „verhaaltje“ uit.

Als b.v. Henk Krijger in „Ontmoeting“ (No. 10-11, 1947) bij een houtsnede van Bert Bouman, voorstellende een bruid, schrijft: „Misschien is het voldoende om er Marsmans „Bruid“ naast te leggen. Niet dat er in het gedicht ook maar één enkele letterlijke verwoording is van enig iets in de prent, maar er is verwantschap in de aard der ervaring — Bruid. Het is weer die wonderlijke ruimte waarin beiden, Marsman en Bouman, zich met hun „Bruid“ geplaatst wisten. Ieder voor zich hebben zij ergens het land van oorsprong vermoed, er ligt iets voormaligs achter het moment waarop deze bruiden „er zijn“. En voor beide is het aanstaande min of meer verhuud. Tusschen herkomst en toekomst staat en bij Marsman en Bouman de vrouw eenzaam in het moment van scheiding tusschen eindigheid en oneindigheid.“ Dan is hiermede, meenen wij, dit gevaar voldoende geïllustreerd.

A. MIDDELHOEK.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

PLAN 1939.

De G. Visée schrijft in de „Kamper Kerkbode“ over: „Onze plaats als Vrijgemaakte“. In zijn tweede artikel, in het nummer van 13 Sept. j.l., handelt hij over doodsche, dorre prediking omstreeks 1920, en over het minder goede leven der studenten aan de Vrije Universiteit destijds. Maar daarna kwamen de professoren Vollenhoven en Dooyeweerd. „Op hun..... college's voelde men weer den band aan het Woord..... Het optreden van deze mannen is in en buiten den universiteitskring van groote betekenis geweest. Door hun arbeid werd de verwereldlijking van het Gereformeerd studentenleven zoo niet geheel weggewomen, dan toch krachtig gestuit“. Ook begon in dien tijd de Heer A. Janse zijn geschriften te publiceren. En prof. Schilder begon te schrijven. „Altijd actueel. Met echt bijbelsche critiek onze menschen inleidend „bij dichters en Schriftgeleerden.“ „Zoo werkten deze mannen, geheel on-